

УДК 37.02:908

**РЕАЛІЗАЦІЯ КРАЄЗНАВЧОГО КОМПОНЕНТУ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ
ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У СТАРШІЙ ШКОЛІ
(НА МАТЕРІАЛІ ЕЛЕКТИВНОГО КУРСУ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)**

Алексєєнко Ірина Вікторівна

м.Київ

У статті розглядаються питання реалізації краєзнавчого компонента змісту навчання іноземної мови і культури у старшій школі. Обґрунтовується актуальність запровадження елективного курсу «Завітайте до України» для вивчення англійської мови старшокласниками. Оприлюднюються результати аналізу опитування вчителів і учнів старших класів щодо доцільності і потреби цього курсу для практики школи. Розглядаються принципи і критерії добору краєзнавчого матеріалу відповідно до тематики курсу і програми навчання. Визначається роль краєзнавчого компонента змісту навчання іноземної мови як засобу міжкультурного спілкування у формі «діалогу культур».

Ключові слова: краєзнавчий компонент, краєзнавчі матеріали, міжкультурна комунікація, міжособистісне спілкування, «діалог культур», елективний курс.

В статье рассматриваются вопросы реализации краеведческого компонента содержания обучения иностранному языку и культуре в старшей школе. Обосновывается актуальность введения элективного курса «Посетите Украину» для изучения английского языка старшеклассниками. Освещаются результаты анализа опроса учителей и учащихся старших классов по проблеме целесообразности этого курса для практики школы. Рассматриваются принципы и критерии отбора краеведческого материала в соответствии с тематикой курса и программы обучения. Определяется роль краеведческого компонента содержания обучения иностранного языка как средства межкультурной коммуникации в форме «диалога культур».

Ключевые слова. Краеведческий компонент, краеведческие материалы, межкультурная коммуникация, межличностное общение, «диалог культур», элективный курс.

Alekseienko Iryna. REGIONAL ETHNOGRAPHY COMPONENT OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATIONAL CONTENT IN HIGH SCHOOL (BASED ON ELECTIVE COURSE IN ENGLISH)

The article deals with the problems of regional ethnography component of foreign language educational and culture content in high school. An elective course "Welcome to Ukraine" for high school students learning English is introducing. An analysis of the course importance and requirement for school practice is given by publicly available surveys of teachers and high school students. The principles and criteria for the regional ethnography and local history material selection according to the course and study program are reviewed. The role of regional ethnography and local history component of the foreign language educational content as a mean of intercultural communication in the "dialogue of cultures" is defined.

Keywords: regional ethnography component, local history materials, intercultural communication, interpersonal communication, "Dialogue of Cultures", an elective course, competence approach, communicative activity approach.

Постановка проблеми. У сучасній методиці під впливом ряду факторів, як лінгвістичних, так і соціокультурних, поняття «навчання мови» поступово витісняється новим – «навчання мови і культури», зокрема культури міжособистісного спілкування суб'єктів, які належать до різних соціумів, але цікавих один одному з точки зору життєвого досвіду, загальної ерудиції, фонових знань.

Міжособистісне спілкування представників різних мов, країн і культур може бути реалізоване досить успішно, якщо співрозмовники спрямовані на одну мету – порозуміння засобами міжкультурної комунікації.

Як зазначають деякі лінгводидакти (Н. В. Баришніков, Р. Д. Гальскова та інші), для того, щоб бути цікавим партнером міжкультурної комунікації, необхідно знати і розуміти свою національну (етнічну) культуру. У міжособистісному діалозі значне місце займає обмін інформацією про свою країну, традиції та звичаї народу, до якого належить комунікант. Іншими словами, це той пласт культури, який називається краєзнавством, яке є засобом реалізації принципів етнолінгводидактики (Н. В. Баришніков) та передбачає навчання іноземної мови у формі «діалогу культур» [1, с.87]. Таке навчання може бути ефективним і продуктивним за умови, якщо учні, що вивчають іноземну мову на достатньому рівні володіють своєю рідною, етнічною культурою. Звичаї, традиції, культура, навколишнє середовище, природа, історичні пам'ятки, видатні люди – це те коло інтересів, яке охоплює краєзнавство і, яке найчастіше є предметом спілкування з представниками інших культур.

Аналіз останніх досліджень. Питання використання краєзнавчих матеріалів у процесі викладання шкільних предметів досліджувалися, в основному, на рівні узагальнення досвіду або опису цікавих знахідок у практиці школи.

Проблеми іншомовної міжкультурної комунікації та краєзнавства як дидактичного і виховного засобу навчання в середній школі розглядали Н. В. Баграмова, Н. В. Баришніков, І. Л. Бім, М. Л. Вайсбурд, Е. М. Верещагіна, Н. Д. Гальскова, Н. І. Гез, І. О. Зимня, І. І. Коваль, Н. Ф. Коряковцева, Р. Д. Мін'яр-Белоручев, Г. В. Рогова, Т. Ю. Тамбовкіна, Ю. Ф. Тарасов, Р. П. Мільруд, Ю. І. Пасов, В. В. Сафонова, С. Г. Тер-Мінасова, Г. Д. Томахін, І. І. Халеева, А. В. Щепілова та інші.

Однак питання систематичного використання краєзнавчих матеріалів як дидактичного засобу в навчанні іноземної мови і культури у старшій школі в контексті реалізації національного (українознавчого) компонента державного освітнього стандарту не знайшла достатнього висвітлення і системного аналізу в спеціальній вітчизняній літературі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Тому нам уявляється суттєвим визначити роль і місце краєзнавства як дидактичного засобу в процесі навчання іноземної мови і культури старшокласників. Це обумовлено:

- зростанням вимог до рівня оволодіння іноземною мовою учнями старшої школи;
- інтересом до пошуку ефективних засобів іншомовного навчання та міжкультурної комунікації.

Мета нашого дослідження полягає:

- в обґрунтуванні доцільності та необхідності використання краєзнавчих матеріалів у процесі навчання іноземної мови і культури старшокласників.

Для реалізації цієї мети нами було визначено такі завдання:

- здійснити аналіз краєзнавчих матеріалів як засобу навчання та виховання у вітчизняній освіті;
- розглянути лінгводидактичні принципи використання краєзнавчих матеріалів у навчанні іноземної мови і підготовці учнів старшої школи до міжкультурної комунікації у реальних умовах спілкування.

Основна частина. Відповідно до компетентнісної парадигми навчання іноземної мови виховання випускника школи, який здатен успішно та позитивно представляти свою країну у міжнародному співтоваристві обумовлює запровадження у старших класах школи елективного курсу з англійської мови «Завітайте до України». Його мета – удосконалення комунікативної компетентності з англійської мови старшокласників, поглиблення і розширення змісту шкільної програми із зазначеної проблематики, формування ключових і предметних компетентностей, посилення культурознавчого, краєзнавчого, країнознавчого і соціокультурного аспектів змісту навчання іноземної мови засобом «діалогу культур».

Презентація у змісті курсу краєзнавчих матеріалів сприятиме реалізації ситуативно-діяльнісного принципу навчання іноземної мови. Краєзнавчий компонент шкільної освіти наближає іншомовну комунікативну компетентність до особистого досвіду учнів, дозволяє їм оперувати в навчальній бесіді тими

фактами, відомостями і знаннями з якими вони зустрічаються у повсякденному житті, в умовах буття у рідній для них культурі. Це дозволяє нам говорити про те, що використання краєзнавчого матеріалу відповідає принципам культурологічного підходу в навчанні іноземних мов. У поняття «культура» вкладають сукупність багатьох факторів (матеріального і духовного змісту), які оточують індивіда і сприяють його соціалізації в суспільстві. Ознайомлюючись з іншомовною культурою, учні постійно порівнюють її з рідною. Відповідно, чим ширша сфера знань, фактів і реалій рідної культури, якою оперують учні, тим продуктивнішою є робота під час ознайомлення з іншомовною культурою. О. О. Миролюбов зазначає, що «...під час роботи з соціокультурним компонентом слід залучати для порівняння елементи рідної культури, оскільки тільки в цьому випадку учень усвідомлює не тільки особливості сприйняття світу індивідуумом, який говорить мовою, що вивчається, але і специфіку такого сприйняття рідним народом» [5, с.12].

Концепція «діалогу культур» передбачає наявність як мінімум двох різних культур у під час комунікативно-діяльнісного навчання. Вивчення рідної культури є невід'ємним компонентом іншомовної освіти. Будь-які знання, що здобуваються засобами іноземної мови, будуть успішно сприйматися через призму знань, сформованих в процесі оволодіння рідною культурою [3, с.35].

Аналіз літератури з проблеми краєзнавства в навчанні іноземної мови дає можливість визначити такі групи краєзнавчих даних: географічні, історичні, суспільні, економічні. У методиці навчання іноземних мов використовується в основному матеріал географічного характеру (природа, погода, географічне розташування об'єктів і т.д.). Матеріали, пов'язані з історичними, економічними, соціальними фактами на старшому ступені навчання знаходять застосування не так часто. Проте, деякі науковці вважають, що значущість краєзнавчих матеріалів такої спрямованості набагато вища під час використання їх у базовій середній школі, коли відбувається активне становлення особистості учня, формується його світогляд, визначається

соціальна позиція. У підлітковому віці учні володіють певним обсягом гуманітарних і соціокультурних знань, що дозволяє їм:

- встановлювати і застосовувати різні мовленнєві та міжпредметні зв'язки, використовуючи свої знання і досвід;
- переходити від простого засвоєння навчального матеріалу, пропонованого або рекомендованого вчителем, до активного набуття знань, самостійного визначення своїх комунікативних потреб і цілеспрямованого пошуку необхідного краєзнавчого матеріалу.

Добір краєзнавчого дидактичного матеріалу може здійснюватися на основі архівних документів, літератури про відомих людей міста, регіону, області, країни, газетних статей, зустрічей з цікавими людьми, екскурсій до музею, галереї і т.д. Якщо добір краєзнавчого матеріалу до уроку вчитель здійснює самостійно, то необхідно враховувати такі критерії:

- а) органічне узгодження з чинною програмою з іноземної мови, що сприятиме засвоєнню ключових компетентностей;
- б) доступність за змістом та обсягом, а також адаптацію до вікових особливостей учнів;
- в) образність та емоційність змісту, що дозволить стимулювати пізнавальний інтерес старшокласників до вивчення краєзнавчого матеріалу;
- г) забезпечення наступного етапу формування предметних компетентностей з іноземної мови.

Використання краєзнавчих матеріалів у процесі вивчення іноземної мови варто узгоджувати з такими методологічними принципами:

- принцип *міждисциплінарності* (використання краєзнавчих матеріалів передбачає інтеграцію з іншими предметами шкільної програми (природознавство, історія, географія, література тощо);
- принцип *систематичності* (передбачає цілеспрямоване, заплановане використання краєзнавчих матеріалів на різних етапах навчання іноземної мови та засвоєння програми);

- принцип *тематичності* (передбачає розробку відповідних краєзнавчих матеріалів до кожної теми чинного підручника чи навчального посібника);
- принцип *врахування вікових особливостей учнів*, що базується на дидактичному принципі *доступності* навчання;
- принцип *технологізації* (передбачає використання різноманітних педагогічних технологій навчання (ділова/рольова гра), опору на творчість учнів, їхню уяву, здатність моделювати «умовно реальну» комунікацію в штучних умовах);
- принцип *когнітивності* (передбачає засвоєння учнями за допомогою краєзнавчого матеріалу нових відомостей, знань, реалій навколишнього світу);
- принцип *толерантності* (передбачає розвиток в учнів здатності розуміти і сприймати культуру іншого народу);
- принцип *компаративності* (презентація і використання краєзнавчих матеріалів рідної країни та країни, мова якої вивчається; своєрідне «порівняльне вивчення» мов і культур) [2, с.78; 7, с.34].

Інтеграція краєзнавства у процес навчання англійської мови може здійснюватися за двома напрямками: 1) включення краєзнавчої інформації в програму вивчення англійської мови (тобто тематичний спосіб засвоєння краєзнавчої інформації); 2) творче переосмислення отриманої краєзнавчої інформації, вміння конкретизувати, аналізувати та синтезувати історичні та сучасні тенденції розвитку рідного краю та країни. Залучення учнів до краєзнавчої діяльності засобами англійської мови відбувається в основному у межах роботи над проектами, під час навчання у співробітництві та у лекційно-реферативній формі [8, с.32].

Важливо зазначити, що під час пошуку матеріалу для краєзнавчих досліджень враховуються такі положення: реальність матеріалів для учнів; їхня зацікавленість в цьому матеріалі; недостатність або відсутність інформації про

цей матеріал у навчальному посібнику; співвідношення матеріалу з навчальною темою; соціалізуюча цінність матеріалу[4, с.29].

У процесі навчання англійської мови у старшій школі краєзнавчий аспект, на нашу думку, може активно реалізуватися в таких навчальних темах елективного курсу «Завітайте до України» як: «Роль України в сучасному світі», «Населення України, її етноси», «Образ сучасного українця», «Гордість країни (персоналії)», «Особливості українського сучасного побуту», «Український національний гумор», «Туристична Україна», «Мій рідний край», а також під час організації навчально-дослідницької діяльності.

Робота над краєзнавчим дослідженням являє собою цілісну та послідовну систему, що реалізується поетапно: презентація проблеми; визначення основних напрямів дослідження цієї проблеми, цілей, завдань, шляхів її вирішення, попереднє планування роботи; створення творчих груп; організація пошукової та дослідницької діяльності щодо розв'язання поставлених завдань; систематизація та оформлення результатів краєзнавчої пошуково-дослідницької діяльності; презентація кінцевих результатів дослідження; висновки, обговорення результатів роботи.

Особливого значення набувають останні чотири етапи, оскільки вони передбачають самостійну роботу з довідковою літературою, архівним матеріалом, відвідування музеїв, історичних місць, виставок народної творчості, зустрічі та бесіди з цікавими людьми, обмін інформацією тощо. Таким чином, відбувається творче переосмислення отриманої краєзнавчої інформації.

Заключний етап передбачає мовленнєве оформлення матеріалу: його інтерпретація англійською мовою, коригування, створення презентації, підготовку наочності, реферату, міні-лекції чи доповіді. Презентація краєзнавчого матеріалу може відбуватися на підсумковому уроці або занятті, де всі творчі групи демонструють результати краєзнавчих досліджень і кожен з учасників залучається до реальної комунікації англійською мовою. Результати краєзнавчих досліджень можуть бути представлені в різноманітних формах:

доповіді, комп'ютерної презентації, відеофільму, фотомонтажі, довідковому матеріалі з теми, рекомендацій, реферату, твору, наочного посібника.

Для визначення тематики змісту елективного курсу «Завітайте до України» і обґрунтування актуальності його запровадження у практику старшої школи нами було проведено опитування учителів іноземної мови та учнів 10 – 11 класів. У процесі анкетування було опитано 98 учнів та 46 учителів Закарпатської, Чернігівської та Харківської областей. У змісті курсу нами передбачалося висвітлення 9 тем.

Аналіз результатів опитування серед школярів продемонстрував досить високий рівень зацікавленості («Цікаво») учнів старшої школи у висвітленні таких тем: «Образ сучасного українця» (97%); «Гордість країни (персоналії)» (88%); «Місця і міста, які варто відвідати» (79%).

Більш нейтрально («Не дуже цікаво») старшокласники поставилися до тем: «Населення України» (49%); «Язик до Києва доведе (туристичний довідник)» (45%).

Нецікавими («Не цікаво») вони визнали теми: «Побут українців» (4 %); «Гумор українців» (2%).

Аналіз анкет серед для вчителів засвідчив дещо інші результати, ніж для учнів. Учителі вважають найбільш вдалим («Цікаво») висвітлення таких тем, як: «Роль України у сучасному світі» (90%); «Образ сучасного українця» (80%).

На думку педагогів, успішними також можуть бути теми: «Місця і міста, які варто відвідати»(60%); «Гордість країни (персоналії)» (65%), а також теми, які вони запропонували самі: «Економічне і політичне життя України» (2%); «Бізнесжиття на Україні» (1 вчитель). Але, як свідчить опитування, учнів, навпаки, не дуже цікавить ця тематика.

Не досить доцільним («Не цікаво») педагоги бачать розкриття у змісті курсу тем: «Побут українців» (6 %); «Гумор українців» (3 %).

Загалом, ідея запровадження у навчальному процесі елективного курсу з англійської мови «Завітайте до України» для учнів старшої школи отримала позитивну оцінку від освітян і школярів.

Висновки. Результати анкетування виявили позитивне ставлення до краєзнавства і дозволили зробити наступні висновки: краєзнавство - це дієвий засіб для реалізації пізнавальних інтересів учнів; залучення краєзнавчих матеріалів у процес навчання іноземної мови може привернути увагу школярів до рідного краю, стимулювати інтерес до подальшого вивчення його історії, культури, традицій, видатних особистостей, які внесли вклад у становлення і розвиток міста чи регіону; в процесі пошуку краєзнавчої інформації учні можуть набути досвіду роботи з різними джерелами, підвищити результативність навчальної праці та рівень своєї мовленнєвої підготовки, засвоїти навички користування методами і прийомами наукового пізнання (бесіда, спостереження, анкетування тощо).

Викладені вище положення підтверджують значущість краєзнавчого аспекту в навчанні мови і культури та дають підстави стверджувати, що краєзнавство сприяє: формуванню цілісної світоглядної позиції учнів; оволодінню системою знань про свою батьківщину; вихованню людини культури, патріота своєї держави, здатного інтегруватися у світове співтовариство і успішно функціонувати в ньому. Зрештою створюються сприятливі умови для розвитку і самореалізації особистості учня в контексті нових завдань сучасної школи, який повною мірою відповідає загальноєвропейським стандартам у сфері мовної освіти.

Література та джерела

1. Барышников Н. В. Стратегия равностатусной межкультурной коммуникации / Николай Васильевич Барышников // Вестник МГИМО-УНИВЕРСИТЕТ – 2013 - №6 (33) – С. 87-90.
2. Бобкова В. И. Краеведческий материал на уроках английского языка / В. И. Бобкова // Иностранные языки в школе. – 2007 – №5 – С. 77-81.
3. Библер В. С. Диалог культур и школа XXI века / В. С. Библер // Школа диалога культур. Идеи. Опыт. Проблемы. – Кемерово : Алеф – 1993. – С. 35-40.

4. Корниенко П. А. Краеведческие материалы как средство обучения иностранному языку. // Иностранные языки в школе. – 2004. – №6. – С. 28-34.
5. Миролубов А. А. Культуроведческая направленность в обучении иностранным языкам / А. А. Миролубов // Иностранные языки в школе. – 2001. – №5. – С. 11-18.
6. Морозова А. Н. Воспитание культуры мира средствами иностранного языка / А. Н. Морозова // Иностранные языки в школе – 2002 – №1– С. 32-40.
7. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. – М. : Слово – 2000. – 140 с.
8. Федотова М. А. Регионоведческое содержание в контексте школьного языкового образования / М. А. Федотова // Иностранные языки в школе. – 2008 – № 3 – С. 31-35.